Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Dramatik i udvalg

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: ”Dramatik i udvalg”, i Heiberg, Johan Ludvig: *Dramatik i udvalg*, udg. af Jens Kr. Andersen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 2000, s. 523. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibergjl04val-shoot-idm140721243499168.pdf (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Dramatik i udvalg

1. Forfatter og forfatterskab

Den traditionelle biografiske tre-deling i den biograferedes barn og ungdom, manddom og alderdom passer som fod i hose på tilfældet Heiberg. Den udgør da også inddelingsgrundlaget i Morten Borups *Johan Ludvig Heiberg* I-III (1947-49), der med sit væld af veldokumenterede oplysninger har udgjort et solidt og forpligtende grundlag for senere beskæftigelse med forfatterskabet, indbefattet den, der er nedlagt i denne udgave. Vi følger også nedenfor den praktiske opdeling i tre livs- og produktionsfaser.

Barndom og ungdomstid (1791-1825): Johan Ludvig Heiberg var skilsmissebarn. Hans fader, P. A. Heiberg (1758-1841), havde 524 gennem det 18. årh.s sidste par tiår forfattet og udgivet en række politisk-satiriske skrifter af regeringsfjendtlig og republikansk observans, hvilket i 1799 indbragte ham en landsforvisningsdom. Året efter, at P. A. Heiberg havde forladt landet, i 1801, søgte og opnåede hans unge hustru Thomasine (f. Buntzen, 1773-1856, senere kendt som forfatter af »hverdagshistorierne«) skilsmisse, hvorved hun blev i stand til samme år at ægte sin tilbeder og elsker, den svenske baron C. F. Gyllembourg-Ehrensvärd. P. A. Heiberg henlevede resten at sit liv i exil i Paris, og sønnen genså ham først som voksen (i 1819). Ved skilsmissen havde faderen imidlertid - efter bitter strid med Thomasine - opnået den formelle forældremyndighed og kunne dermed træffe beslutninger vedrørende sønnens opdragelse og opholdssted. En tid (1803-04) var denne således sat i pleje hos P. A. Heibergs ven og åndsfælle, forfatteren og litteraten Knud Lyne Rahbek (1760-1830) og dennes hustru Kamma (f. Heger, 1775-1829) på Bakkehuset. Umiddelbart kunne man tro, at dette levende litteratur- og kulturhjem måtte afgive gode opvækstbetingelser for en lille digterspire, men ingen af ægtefællerne Rahbek havde rigtig anlæg for at fungere som plejeforældre, og drengen benyttede snart en lejlighed til at stikke af fra Bakkehuset og søge tilflugt hos sin moder.

Den unge Heibergs rige begavelse kom tidligt til udfoldelse; han opfattede hurtigt og tænkte skarpt. Efter vellykket privatundervisning blev han 1809 student og aflagde året efter den såkaldte »anden examen« på universitetet, alt med smukke resultater. Som brødstudium valgte han medicinen, som han dog nedprioriterede til fordel for dyrkelsen af litterære og naturvidenskabelige interesser, især astronomi og entomologi (insekt-lære). I efteråret 1817 erhvervede han med udmærkelse magistergraden i spansk og portugisisk litteratur, og måneden efter doktorgraden på en latinsproget disputats om den spanske dramatiker Calderón (1600-81). En rejse til Stockholm 1812 gav den kommende verdensmand et grundkursus i selskabelig *savoir-vivre*. Årene 1819-22 tilbragte Heiberg i Paris, hvor han genså sin fader og tilvejebragte en slags udsoning mellem forældrene. 1822-25 var han ansat som dansk lektor i Kiel, en stilling, han varetog uden entusiasme. På ét punkt blev årene i Tyskland imidlertid af vidtrækkende betydning for 525 hans senere udvikling, idet han under en afstikker til Berlin stiftede bekendtskab med G. W. F. Hegel (1770-1831) og dennes universelle, spekulative filosofi. Det var ikke mindst Hegels systematiske dialektik, der strukturerer begrebslige forløb i triader (teseantitese-syntese, som så igen kan blive tese i en ny triade osv.), der fascinerede den systematiske intellektualist Heiberg, som senere - i mesterens efterfølgelse - benyttede denne triadiske tankeform i talrige sammenhænge, bl.a. i sin genre-æstetik. I Hegels tegn står den danske grammatik, han forfattede foranlediget af sin kortvarige tyske universitetskarrière (og i håbet om at have kunnet forlænge den), *Formenlehre der dänischen Sprache* (1823) og en *Nordische Mythologie* (1827); til »Howitz-fejden« om viljens frihed bidrog han endelig med skriftet *Om den menneskelige Frihed* (1824).

Ungdomstidens væsentligste produktion omfatter dog især dramatiske arbejder, der alle står i forbindelse med opførelser, han foranstaltede på sit eget marionet- eller jakelteater (et sådant besad han allerede fra drengeårene, det opbevares i dag på Teatermuseet i København). Det drejer sig om stykkerne *Kjærlighed og Dyd* (upubliceret), »Pottemager Walter« (opf. privat 1813), »Don Juan« (en bearbejdet oversættelse af Molières, opf. privat 1812 og sammen med det foregående udg. i *Marionettheater*, 1813), *Tycho Brahes Spaadom*, (skr. 1812-13, opf. og udg. 1819, omarbejdet 1848, genopf. 1865), *Dristig vovet halv er vundet* (en Calderón-pastiche, udg. 1816, uopf.), *Psyke* (udg. 1817, uopf.), *Nina* (skr. 1820, udg. 1823, opf. 1824) samt det egentlige gennembrudsværk *Julespøg og Nytaarsløier* (hvorom afsnit 2 nedenfor). Blandt afhandlingerne er disputatsen *De poëseos dramaticæ genere hispanico præsertim de Petro Calderone de la Barca, Principe Dramaticorum (Om den spanske dramatiske litteratur med særligt henblik på den største af dramatikerne, Pedro Calderón de la Barca*) fra 1817 ved sin poetik af relevans i forbindelse med Heibergs egen dramatik.

Perioden 1825-39 rummer Heibergs kulmination, privat og professionelt. Privat i kraft af hans - som det skulle vise sig - betydningsfulde ægteskabsindgåelse og etablering af eget hjem, professionelt som embedsmand, dramatiker og kritiker (debattør og teoretiker).
526

Sin senere hustru, Johanne Luise (f. Pätges, 1812-90) traf Heiberg første gang 1826 på Det kgl. Teater. Den purunge balletpige og skuespillerelev, der kom fra yderst beskedne kår, var da ingenlunde uvant med

at være genstand for mandlig opmærksomhed. Efter brylluppet 1831 etablerede ægteparret et hjem (fra 1844 i Søkvæsthuset på Christianshavn), der næsten blev en institution i københavnsk kulturliv. Her mødtes en snæver elite af åndspersonligheder ved elegant selskabelighed til kræsen drøftelse af tidens kunst og tænkning; her dyrkedes - og fastsattes regler for - »den gode smag«. Fru Heiberg (som hun indtil for nylig turde benævnes) var livet igennem teatrets fejrede og feterede prima donna og bidrog selv til repertoiret med flere vaudeviller. For eftertiden ligger hendes betydning ikke mindst i memoire-værket *Et Liv gjenoplevet i Erindringen* (udg. posthumt 1891, 4. udg. ved Aage Friis 1944), hvori hun sætter Heiberg (og sig selv) et hæderfuldt minde. I en berømt passage skildres »Bellmans-Sommeren« 1832, som Heiberg'erne tilbragte i Hørsholm sammen med digteren Henrik Hertz, der netop med *Gjenganger-Breve* (1830) havde meldt sig som Heibergs litteraturpolitiske allierede, og som kvitterede for sommeropholdet med digt-suiten »Erindringer fra Hirschholm« (»Posthuset«, »Billardet«, »Hyacintherne«) 1833.

1830-36 varetog Heiberg en stilling ved Den kgl. militaire Høiskole (med lokaler i det såkaldte Gjethus på Kgs. Nytorv, forgængeren for Officersskolen på Frederiksberg Slot) som lærer i fagene logik og skønlitteratur med forpligtelse til at udarbejde fagskrifter i disse fag; således har vi fra Heibergs hånd en af de tidligste danske litteraturhistorier, omend den i den trykte form nærmest har karakter af synopsis (fra 1831). Samtidig virkede han nogle år som gymnasielærer (Borgerdydskolen).

Af største litteratur- og teaterhistorisk rækkevidde blev imidlertid Heibergs dramatiske gennembrud med den genre, hvori han skulle komme til at excellere: *vaudevillen*, det lette og veldrejede underholdningsstykke med indlagte sange og aktuelt og lokalt emne. I afsnit 3 nedenfor vil der blive meddelt udførligere om vaudevillens genrologi og æstetik. Den internationalt velorienterede Heiberg kendte genrens udenlandske rødder, især de franske, men også den tyske liederposse; et exempel herpå, K. v. Holteis 527 *Die Wiener in Berlin*, blev 1825 opført på Det kgl. Teater med den hamburgske frk. Pohlmann i hovedrollen, den blev siden til Heibergs *De Danske i Paris* (1833); bag adskillige af Heibergs vaudeviller findes på tilsvarende vis specifikke tyske eller franske forlæg. Lanceringen af den nye, lettere dramatik gik ingenlunde friktionsløst gennem teatrets direktion, fx. forholdt gamle Rahbek sig stedse skeptisk til vaudevillerne; derimod stod Jonas Collin (kendt fra H. C. Andersens biografi) gerne fadder til fornyelsen, også Frederik VI intervenerede ved en lejlighed personlig til fordel for den Heiberg'ske vaudeville (iflg. Heiberg). Slaget blev altså vundet; nov. 1825 gik Heibergs første vaudeville, *Kong Salomon og Jørgen Hattemager*, over scenen - og blev en *succès fou*. Borup noterer tankevækkende, at denne teaterpremière i den københavnske offentligheds opmærksomhed langt overskyggede Grundtvigs samtidige stridsskrift *Kirkens Gienmæle* (Borup II, p. 47). Heiberg fortsatte sin produktion af vaudeviller i en tæt række ned igennem 1830'rne (jvf. nedenfor), i 1840'rne fortyndede han genren med de såkaldte »vaudevillemonologer« (herom afsnit 4 nedenfor). Vi anfører her kun de væsentligste titler; det er imponerende nok endda! Inden for dramatikken udgør disse vaudeviller hans kraftigste indsats: *Kong Salomon og Jørgen Hattemager* (skr., opf. og udg. 1825), *Et Eventyr i Rosenborg Have* (skr. 1825, opf. og udg. 1827), *Den otte og tyvende Januar* (opf. og udg. 1826), *Aprilsnarrene* (hvorom i afsnit 3 nedenfor), *Recensenten og Dyret* (hvorom i afsnit 3 nedenfor), *De Uadskillelige* (opf. og udg. 1827), *Kjøge Huuskors* (skr., opf. og udg. 1831, med musik af Heiberg selv), *De Danske i Paris* (skr. 1829ff., opf. og udg. 1833) og *Nei* (hvorom i afsnit 3 nedenfor). Vaudeville-monologerne eller -situationerne omfatter: *Supplicanten* (skr. og opf. 1829, udg. 1830), *Ja* (skr. og opf. 1829, udg. 1839), *Emilies Hjertebanken* (hvorom i afsnit 4 nedenfor), *Grethe i Sorgenfri* (skr., opf. og udg. 1840) og *Ulla skal paa Bal* (hvorom i afsnit 5 nedenfor).

1829 var Heiberg så etableret som dramatisk forfatter, at han opnåede fast ansættelse som teaterdigter (s.å. blev han titulær professor, derimod først 1849, efter forbigåelse, direktør ved Det kgl. Teater). Embedet som teaterdigter indebar (indtil 1839) en forpligtelse dels til at oversætte og bearbejde fremmed dramatik med 528 henblik på opførelse, dels til at forfatte lejlighedsstykker og -digte til officielle fester. Det første gav Heiberg mulighed for at påvirke teatersmagen til gunst for samtidige franske konversationsstykker, først og fremmest E. Scribes (1791-1861), der dermed afløste de hidtil dominerende, moralsk-sentimentale tyske dramatikere A. W. Iffland og A. Kotzebue. For den anden type opgave havde Heiberg året inden bevist sin egnethed ved - i anledning af et kongeligt bryllup - at have forfattet *Elverhøi* (skr., opf. og udg. 1828), den populære nationalromantiske *evergreen*, efter forfatterens erklærede hensigt en »Vaudeville i stor Stil« (Borup II, p. 147), hvis musikalske grundlag udgjordes af folkevise-melodier, behændigt arrangeret af komponisten F. Kuhlau (1786-1832). En tilsvarende anledning fremkaldte *Prindsesse Isabella* (skr., opf. og udg. 1829). Heibergs tid som teaterdigter var præget af kontroverser med direktionen, især med Chr. Molbech, og her blev Heiberg den lille. Fra samme tiår stammer *Alferne* (skr., opf. og udg. 1835) og *Fata Morgana* (skr., opf. og udg. 1838, omarb. 1873, genopf. 1896), der forkynder Heibergs poetiske idealisme, spekulative stykker, der så at sige bringer Hegels filosofi på scenen.

Som kritiker indleder Heiberg denne fase med at følge sit sceniske gennembrud op; i skriftet *Om Vaudevillen som dramatisk Digtart* (udg. dec. 1826) slår han et slag for »sin« genre og gør rede for dens æstetik, hvilket udbygges i »Critik over »Væringerne i Miklagard«« (1827). Han lægger hermed grunden til sin hegelianske dramaturgi (genrologi), jvf. oversigten i Paul V. Rubow: *Dansk litterær kritik i det 19. århundrede indtil 1870*, 1921, p. 112. Den kritiske (herunder polemiske og recenserende) aktivitet tog et opsving, da Heiberg - ikke uden tidligere journalistisk erfaring - 1827 lancerede sit eget tidsskrift, *Kjøbenhavns flyvende Post*, der med enkelte pauser holdtes gående frem til 1837, da det afløstes af *Perseus.*

Journal for den speculative Idee (1837-38). »Flyveposten«, hvis idealer kan sammenfattes i begreberne: smag, dannelse og idé, indeholdt vægtige litterære og banebrydende kritiske bidrag. Blandt skønlitterære bidragydere kan foruden Heibergs moder Thomasine Gyllembourg nævnes navne som Carl Bernhard, H. C. Andersen, Chr. Winther, Henrik Hertz og Paludan-Müller; også S. Kierkegaard skrev et enkelt indlæg. Den senere politiker 529 og biskop D. G. Monrad bragte her sin store anmeldelse af Paludan-Müllers nyudkomne *Dandserinden* (1833). Polemiske indlæg, oftest forfattet af Heiberg selv, sætter desuden deres umiskendelige præg på tidsskriftet. Ikke blot de tilbagevendende, mere efemere hib til det konkurrerende organ *Kjøbenhavnsposten*, udgivet af publicisten A. P. Liunge, men diskussioner med lange perspektiver løb eller indledtes i »Flyveposten«. Det gælder ikke mindst Heibergs polemik med Oehlenschläger, der tog sin begyndelse med Heibergs hegeliansk argumenterede anmeldelse af digterkongens seneste dramatiske arbejde, tragedien *Væringerne i Miklagard* (1827; titlen betyder: Vikingerne i Konstantinopel), en strid, der siden involverede Sorø-digterne C. Hauch og Chr. Wilster - mod Heiberg. En tilsvarende karakteristik kan gælde for Heibergs kritik af den svenske romantiker Tegnérs digtcyklus *Frithiofs saga* (1825) og af nordmanden Wergelands epos *Skabelsen* (1830); i den norske litteraturstrid fandt Heiberg sin plads hos den med ham ånds- og blodsbeslægtede J. S. Welhaven. Foruden alt dette bidrog Heiberg med artikelserien »Bidrag til en æsthetisk Moral« med anbefalinger til hverdagslivets forfinelse og forskønnelse (under mærket »Urbanus«!), desuden afhandlinger om sprogvidenskabelige, filosofiske, æstetiske og endog teologiske emner. I det solidere, men også mere professorale *Maanedsskrift for Litteratur* møder vi Heiberg som anmelder af H. C. Andersens *Fodreise* fra 1829 (moderat anerkendende) og af Oehlenschlägers *Hrolf Krake fra* 1828 (uvilligt); i sit eget *Perseus* var han lutter indforstået anerkendelse mod Hertz' folkevisedrama *Svend Dyrings Huus* (1837). Uden for tidsskrifterne forfattede Heiberg, som indbydelsesskrift til en strandet forelæsningsrække, sin »filosofiske Trosbekendelse« (Borup II, p. 183) i form af det i 1833 udgivne *Om Philosophiens Betydning for den nuværende Tid*. Det er her ikke langt fra, at filosofien skal redde verden; Goethe og Hegel er heltene, dvs. den spekulative idealismes helte. Desuden bemærkes afhandlingerne »Om det materialistiske og det idealistiske Princip i Sproget« (1827), »Nemesis« (1827), »Om Skjønhed i Naturen« (1828), »Bretschneiders Forsvar for Rationalismen« (1830), *Udsigt over den danske skjønne Literatur* (1831) og »Symbolik« (1834).
530

Heibergs senere år, *1840-60*, bringer ham den alvorligste modgang, han kom til at opleve i sin offentlige virksomhed, ligesom mange af hans arbejder fra denne periode præges af en vis svækkelse med hensyn til produktiv kraft og *gamin*-humør. Helt forsvandt disse dyder dog ikke fra forfatterskabet; faktisk ydede netop den aldrende Heiberg nogle af sine varigste bidrag til den danske litteratur, som vi straks skal se.

1840 forfattedes og opførtes - i anledning af Christian VIII's kroning og på grundlag af tidligere udkast - Heibergs *Syvsoverdag* med musik af J. P. E. Hartmann (1805-1900). Stoffet var taget af Valdemar Atterdags historie; den tematiske hovedmodsætning består mellem fantasiens/drømmens poetiske sfære og realitetens filisteri. Stykket, der er beslægtet med, men står tilbage for både Shakespeares *A Midsummer Night's Dream* (1600) og Heibergs egen *Elverhøi*, blev en teaterfiasko og en kritikersucces; selv Heibergs senere så farlige modstander P. L. Møller (1814-65) talte til dets gunst. Samme år (men med årstallet 1841) udkom den ældre Heibergs ubestridte hovedværk, *Nye Digte* (udgivet i nærværende serie ved Klaus P. Mortensen 1990) med bl.a. den »apocalyptiske Comedie« »En Sjæl efter Døden« og tankedigtet »Protestantismen i Naturen«. Bag hver af den satiriske komedies tre akter ligger en litterær impuls, hhv. Aug. v. Platens »Der Sieg der Gläubigen« (1822), Aristofanes' »Frøerne« (Βάτραχοι, 405 f.v.t.) og Goethes *Faust* (1832), og igen rettes kritikken mod filistrøs idéløshed. Til torsoen *Danmark, et malerisk Atlas* (1841-42) skrev Heiberg de ledsagende digte, sin gamle vane tro med polemik mod pressen (især den liberale og demokratiske) og med travestering af digterkolleger.

Som publicist fortsatte Heiberg med udgivelsen af et nyt tidsskrift, *Intelligensblade* (1842-44), der bragte mindre politisk stof end *Kjøbenhavns flyvende Post* (dog bemærkes redaktørens kontraoppositionelle afhandling »Autoritet«, hvor han følger Hegels statslære i dens lovprisning af det almene/universelle på bekostning af det specifikke/partikulære/individuelle) og mindre rent filosofisk stof end *Perseus*. Til gengæld lagdes mere vægt på litterære og dramatiske spørgsmål, med bidrag af Hertz og H. P. Holst, foruden af Heiberg selv, der i denne periode lagde sig tæt op ad 531 Hegel-eleven H. T. Rötschers (1803-71) æstetik og bidrog til *Intelligensblade* med bl.a. sin store afhandling om C. M. Bellman og med en - mindre kongenial - anmeldelse af Paludan-Müllers *Adam Homo* (1841-48) og Kierkegaards *Enten-Eller* (1841). Hans artikel om »Lyrisk Poesie« bør ses i sammenhæng med den af ham selv udgivne antologi *Et hundrede lyriske Digte af den danske Litteratur* (1842); karakteristisk er hans stærke fremhævelse af Schack Staffeldt (1769-1826) og hans totale forbigåelse af Aarestrup (1800-56). De tre bind astronomiske årbøger under titlen *Urania* (1844-46) er helliget den ældre Heibergs foretrukne hobby, men bringer også litterære bidrag af bl.a. Chr. Winther, fru Gyllembourg, Paludan-Müller og Heiberg selv (*Nøddeknækkerne*, hvorom i afsnit 5 nedenfor). Blandt de astronomiske afhandlinger findes »Stjernehimlen« (1842), »Det astronomiske Aar« (1844), »Hveen, tilforn Danmarks Observatorium« (1846) og »Sophie Brahe. En Hverdags-Historie fra det 16de og 17de Aarhundrede« (1846), den første trykt i *Intelligensblade*, de øvrige i *Urania*.

Ellers blev 1840'rne brogede nok for vor forfatter. En regulær strid brød ud mellem ham og den nævnte P. L. Møller, der sekunderet af Chr. K. F. Molbech (d.y.), søgte at bekæmpe den Heiberg'ske smag (fx. hans

ringe værdsættelse af Shakespeare) og hvad de måtte opfatte som det Heiberg'ske smagstyranni. De lagde ud i G. Carstensens blad *Figaro* (1841-42), hvis tillæg, redigeret af Møller, med tydelig adresse bar betegnelsen *Nye Intelligensblade*, fortsatte i *Arena* (1843) og *Corsaren* (1840-55). Modstandernes parodiske vid, der næppe kan betragtes som væsensforskelligt fra Heibergs eget, giver sig til kende i titlerne på Møllers »Bidrag til Steenkullenes Metaphysik« og det »moralske Schönbartspiel« »Von Tyboe den yngre eller den stortalende Professor« og på yngre Molbechs og Hans Brøchners (1820-75) *J.L. Heiberg efter Døden* (Borup III, p. 50-52). Inden *Urania* måtte standse, nåede Heiberg at være med til på forskellig måde at markere 300-året for Tycho Brahes fødsel, dels med en artikel om dennes observatorium på Hven (ved mindefesten her var ægteparret Heiberg æresgæster), dels ved offentliggørelsen, oversættelsen og kommenteringen af det latinske heroidedigt, »Urania Titani«, som Tycho i sin søster Sophies navn skrev til dennes kæreste Erik Lange (denne yderst 532 vanskelige og underfundige text er 1994 monograferet af Peter Zeeberg). En anden artikel i *Urania*, en frugt af astronomiske studier, bragte ham derimod i polemik med Kierkegaard (om begrebet »Gjentagelse«). Dette havde egentlig ikke været nødvendigt: Heibergs naturvidenskabelige grundsyn var fortsat skarpt begrebsstyret, kategorialt og anti-empiristisk; han stod også i så henseende på samme idealistiske grund som Kierkegaard. En programerklæring herom fra Heiberg selv lyder: »Der maa være Modtagelighed for dens [dvs. naturens] Aabenbarelser, men hvad vil det sige Andet, end at Observation og Experiment maa opfattes gjennem de Categorier, som ere Betingelse for vor Tænkning, og som alle udspringer fra den absolute Grund, som man snart kalder Ideen, snart Idealet?« (*Prosaiske Skrifter* (se litteraturlisten; i det følgende forkortet *Pros. Skr.*) II, 1861, p. 434f). Under og op til krigene 1848-50 viste verdensborgeren Heiberg sig som konservativ patriot i skuespillet *Valgerda* (1847) og i sine *Gadeviser* (1849).

De største vanskeligheder skulle imidlertid komme fra teatret, hvor Heiberg omkr. 1840 måtte føle sig marginaliseret, altså også umiddelbart efter, at hans stilling som teaterdigter var blevet omdefineret til hans fordel. Gennem hævdvunden praxis snarere end ved formel udpegelse havde teatrets censorvirksomhed allerede påhvilet Heiberg, der fortsat fungerede som *de facto*-bedømmer af indleveret dramatik, indtil et formelt censorembede oprettedes ved hans afgang som direktør i 1856. Vi besidder altså en række æstetiske domme fra »censor« Heibergs hånd, af hvilke en del unægtelig tager sig skæve ud i en altid bedrevidende eftertids øjne. Herostratisk berømt er fx. den formulering, hvormed han 1858 afviste et tidligt arbejde af H. Ibsen: »Et norsk Theater vil neppe fremgaae af Laboratoriet for disse Experimenter; det danske trænger lykkeligviis ikke dertil.« (*Breve og Aktstykker* IV, 1949, p. 274). Afvisningen af tyskeren F. Hebbels (1813-63) monumentale dramatik udløste en regulær strid med denne senere så berømte forfatter. Derimod kunne Heiberg glæde sig over, at den gamle Oehlenschläger med sin *Dina* (1842) nærmede sig hans dramaturgiske og litterær-psykologiske idealer. Af mere stabile sym- og antipatier kan nævnes Heibergs altid nedladende rejicering af H. C. Andersens dramatik (med *Kongen drømmer*, 1844, som eneste 533 undtagelse!), hans uvenlige holdning til Hostrups studenterkomedier (1844-48), der dog må siges at fortsætte Heibergs egen vaudeville-tradition - og hans stadige støtte til »bondedigteren« Chr. Hviid Bredahl. For alvor brød stormen løs, efter at Heiberg 1849 udnævntes til direktør for Det kgl. Teater (der samme år blev statsinstitution). Problemet var, at han som teaterchef søgte at fremme et traditionelt, delvis forældet skuespil-repertoire - han var blevet anbragt på denne post 20 år for sent. Samtidig nedprioriteredes i Heibergs direktør-tid operaen og balletten. Blandt teatrets folk fandt Heiberg faktisk kun støtte hos skuespilleren L. Phister, imod sig fik han instruktørerne for hhv. skuespillet og operaen, skuespilleren N. P. Nielsen og balletmesteren A. Bournonville, der begge modtog deres afsked af Heiberg (Bournonville til fordel for Th. Overskou, 1798-1873, senere kendt som teaterhistoriker og altid loyal heibergianer).

Desuden fik han, hvad der skulle blive fatalt, en modstander i den unge og ambitiøse skuespiller F. L. Høedt (1820-85), der gennem nytolkning af Shakespeare-roller ønskede at forny karakterfremstillingen. Det kom til heftig strid mellem Høedt og ægteparret Heiberg, en strid, der hurtigt blev et offentligt anliggende, hvori også indgik privilegiestridigheder med de københavnske secondteatre. Direktøren måtte tåle både kritik i dagspressen og satiriske skrifter imod sig, fx. P. Chievitz: *Det kjedelige Drama* (1854). Det hele endte med, at Høedt tog sin afsked 1856, søgte til Hofteatret og tog skuespilleren M. Wiehe (1820-64) med sig, at Bournonville tog sin afsked 1855, søgte til Wieneroperaen og tog sin prima ballerina Juliette Price (1831-1906) med sig, og at Heiberg simpelt hen trak sig tilbage ved udgangen af sæsonen 1855-56.

I sit otium helligede Heiberg sig sine astronomiske studier og skrev kun lidt, mest lejligheds- og mindelyrik. Fremhæves bør hans forsonlige bidrag til Oehlenschlägers 70-års-fest 1849, »Den yngre Digterskole« (se P. Ingerslev-Jensen (udg.): *Digte til Adam Oehlenschläger gennem to århundreder*, 1970, p. 30f), hvor Heiberg hilser sin gamle *prügelknabe* som »Vor Adam paa Parnasset« (ibid., p. 31), samt hans sørgedigt til sin ungdoms elskede Ida Bombelles (f. Brun, 1792-1857), der med sine mimisk-plastiske »attituder« havde forskønnet den litterære guldalder-salon på Sophienholm; 534 digtets optakt »De samle sig, lig underfulde Drømme« bringer tilegnelsesdigtet til Goethes *Faust* i erindring: »Ihr naht euch wieder, schwankende Gestalten«.

Under berettiget offentlig opmærksomhed døde og bisattes Heiberg efteråret 1860, den »sjældne (...) overlegne, dybsindige Mand«, som hans åndsfælle i dansk litteraturforskning, Paul V. Rubow har karakteriseret ham (i indledningen til udg. af *Julespøg og Nytaarsløier og andre dramatiske Digte*, 1950, pp. 13,9). Vennerne Martensen, Madvig og A. F. Krieger (1817-93) stod for udgivelsen af *Pros. Skr.* I-XI (1861-62)

Heiberg, Johan Ludvig, *Dramatik i udvalg,* 2000

og *Poetiske Skrifter* I-XI (1862, se litteraturlisten; her forkortet *Poet. Skr*.).